

Løbedegne i Øster Hornum – med kniv

Skrevet af Poul Christensen.

Artiklen har i 1982 været bragt i Lokalthistorisk Forenings medlemsblad "Hanen".

Hvis man kommer på besøg i en seværdighed, eksempelvis op i et kirketårn, så ser man ofte, at andre besøgende har haft blyanten fremme for at skrive deres navn på bjælker eller sten.

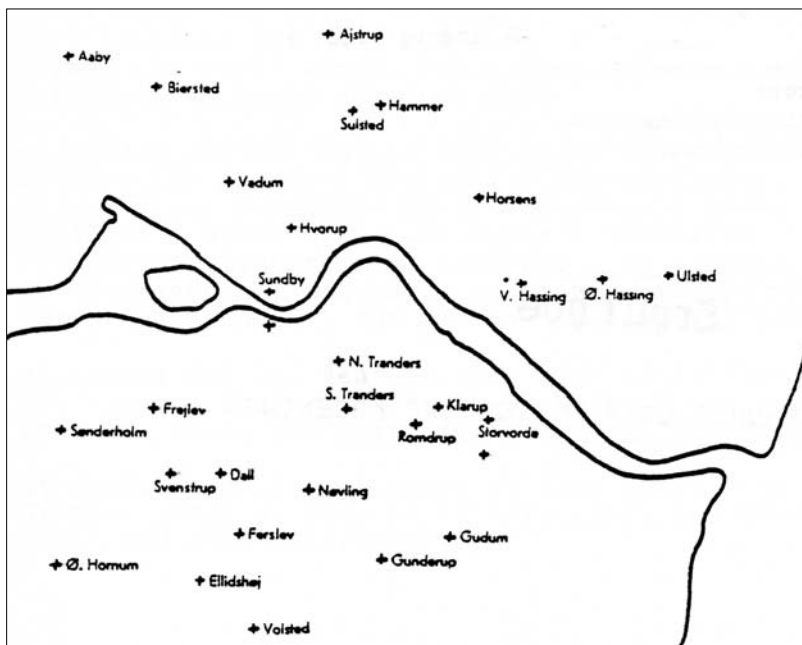

Degnepulten i Øster Hornum kirke

Denne trang til at skrive sit navn eller bogstavinitialerne i navnet er ældgammel, og kendes bl.a. fra runestenene, der oftest indeholder oplysninger om, hvem der ristede de pågældende runer.

Nu om dage raster vi ikke runer, vi har som regel altid en stump blyant eller en kuglepen på os, men det havde man ikke for blot et par generationer siden. Derimod havde enhver mand eller dreng altid en tollekniv i lommen. Herom handler denne historie.

Købstædernes latinskoler rekrutterede sine elever blandt byens borgersønner og egnens præstesønner, men også bøndernes sønner kunne af og til få lejlighed til at vise, at de også havde anlæg for studier. Biskopperne opfordrede præsterne til at have øje for de bogligt anlagte drenge på landet, og så få dem sendt til nærmeste latinskole.

Landsbyer, der forsynedes med løbedegne fra latinskolen i Aalborg

Ofte var latinskolernes elever, eller peblinge, som de kaldtes, uhyre fattige, og det kunne være et næsten uoverkommeligt problem at få holdt en søn til bogen. Derfor gav kongen speciel tilladelse til, at disse peblinge fik lov til at drive åbenlyst tiggeri i byerne, men også på anden vis kunne peblingene skaffe sig et nødvendigt udkomme.

De landsogne, som lå i nærheden af købstæderne, skulle overlade til latinskolernes peblinge at betjene degnekaldene. Det blev skolens ældste elever, der fik opgaven, og de fik så indtægterne af degnekaldene.

Sognemændene var naturligvis ikke begejstrede for ordningen. Degnen, eller rettere løbedegnen som han kaldtes, dukkede op om lørdagen og skulle bispises og også have et sted at sove natten til søndag, hvor han måtte i kirken for at synge og bagefter overheøre børnene i deres katemismuslærdom, inden han på ny kunne gå tilbage til Aalborg.

Den fordel man i et sogn kunne have af at der var en læse- og skrivekyndig i det daglige, som måske kunne give børnene undervisning i almindelige skolefag, havde man ikke med denne løbedegneordning, og ydermere skiftede det særdeles hyppigt, hvem det var, der kom til kirken for at synge.

Ordningen, som kendes langt ned i 1500-tallet, holdt sig ved til midten af 1600-tallet, hvor sædedegnene (degn ansat i sognet) stort set indførtes overalt. Da ordningen ophævedes, måtte de nye sædedegnene imidlertid svare en afgift til latinskolen på en femtedel af deres løb, noget de naturligvis nok var meget lidt glade for, men som de i generationer ikke kunne slippe for. Så sent som i 1752 klager degnen i Øster Hornum sig over at han ikke er i stand til at betale, blandt andet under henvisning til, at han havde fjorten børn, hvoraf endnu de otte var levende og skulle have mad hver dag.

På de tider, da de unge knøse kom løbende fra Aalborg, var præsten længe om at blive færdig med at prædike, og mangen træt bonde har fået sig en god lur under prædikenen. Degnen derimod kunne ikke tillade sig at sove, han stod ved sin degnepult, hvorfra han skulle synge, og ellers gå præsten til hånd i hans tjeneste. For at få tiden til at gå under prædikenen har han taget sin tollekniv frem og har skåret i degnepulten hvem han var, og eventuelt hvornår han havde sunget for i kirken.

I tårnet på Øster Hornum kirke står endnu kirkens gamle degnepult. Det er et enkelt renæssancearbejde, der daterer sig til 1500-tallet. Den er ca. 2,25 m lang, og har en højde, der gør at man har skullet stå op bag den. Pladen er skrå og 45 cm bred, alt i massiv fyr, på forpladen er der tre skårne rhombeformede firkanter.

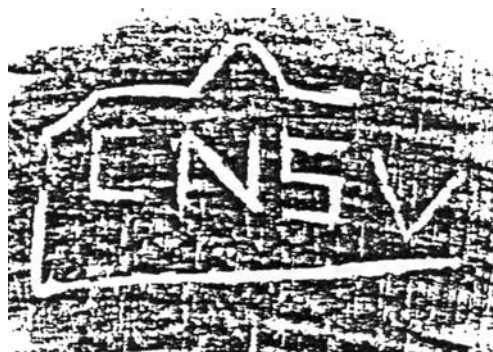
Fra dens beskedne plads i kirketårnet sender generationer af løbe- og sædedegne os deres skriftlige hilsner ned gennem århundrederne. Hvorledes de har kunnet synge ved vi ikke, men de har åbenbart alle haft en kniv i hånden, og forstået at bruge den. Hele pultpladen er fyldt med navne og initialer, og ligeledes bagstykket og endestykkerne, ja sågar på fronten der vender ud mod menigheden er der skåret.

Den ældste skæring i pulten er årstallet 1580, den yngste navnet P. Bang og årstallet 1884, det år hvor lærer Jens Sørensen Mark tiltrådte i embedet. De hyppigste skæringer er de sidste, men da skiftede degnene jo også tit. De fleste skar kun en enkelt gang, men andre har haft kniven fremme hyppigt. Hvem har de været de mange løbedegne? Københavns universitet kan oplyse, hvilke studenter de i gamle dage fik fra Aalborg, men af de mange, der har skrevet deres navn fuldt ud, ses det ikke, at de er blevet optaget på universitetet.

Det var jo også dyrt at læse, så de fleste, som udgik fra katedralskolen, er sikkert vendt hjem til det sogn de kom fra, eller har måske fået et degnekald, som jo ikke krævede universitetsuddannelse. Andre har måske slået sig ned i byerne.

Bag de mange initialer: M.S. - N.C.P. - C.A.S. og så videre, kan naturligvis godt skjule sig nogle, som senere er blevet præster, men det vil være gætteeri at prøve på at identificere dem på et så spinkelt grundlag. Vi kender kun deres navne eller initialer: Nes Pedersøn Saxtrup, Martinus Laurentiades, Mathias Christiani Øland, der var her i 1629, og som jo nok stammede fra den lille Limfjordsø. Desuden Jens Hansen, der skar sit navn den 6. oktober 1622, og mange andre. Blandt de faste degne, sædedegnene, kender vi nogle. C.N. der tilføjer årstallet 1707, er den samme som Christen Pedersen Nørholm, der var i embedet fra dette år til 1716. Hans efterfølger Christen Stub må være den samme som C.S.S.

Nogle af de faste degne har åbenbart haft respekt for kirkeinventaret, eller præsten, for de er ikke repræsenterede på pulten. Det gælder blandt andet Jens Christensen Sahl, der havde så mange børn, og derfor beklagede sig over at skulle betale til latinskolen. Der er en skæring, som er lidt mystisk: N.S. 1795 - 1833 og H.S.H. 1833 - 1876. Årstallene passer, men degnene skulle være henholdsvis Jens Nielsen og Jens Jensen, far og søn, som altså tilsammen virkede i sognet i 80 år. Endelig skal bemærkes, at N. P. A. Gade, da han var kirkesanger og lærer, også har givet sit bidrag ved at indridse sine forbogstaver A.G. og årstallet 1876. Samme Gade blev senere præst i kirken – og afskediget i unåde.

De eksempler der er vist i artiklen er gnidetryk fra pulten, dog sat lidt ned i størrelsen.

Måske er de de ældste skriftlige tilkendegivelser fra vores egen og almindelige mennesker. Det vil sige: De var jo ikke helt almindelige, idet de, i modsætning til velsagtens de fleste andre, var i stand til at skrive, eller rettere skære deres eget navn.

Hvad mon i grunden præsten har tænkt, når han fra sin prædikestol næppe har kunnet undgå at lægge mærke til sine degnes specielle form for husflid?

Øster Hornum kirke, som den muligvis så ud, da løbedegnene skar i pulten